

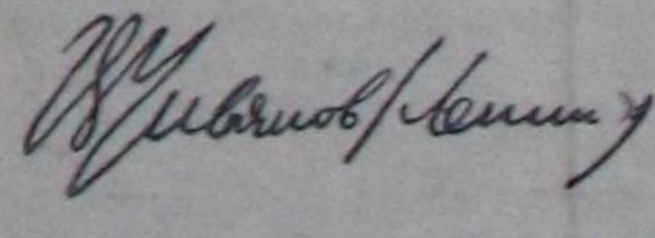
ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ НЫЗЫЛ ХООРАЯ КОМИТЕТИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЯ СОВЕТТЕ ИНИҢ ОРГАНЫ

№ 257 (427) 1958 ч. декабрь 30, вторник. | Өртөз 20 коп

КИНО—КОММУНИСТИК НИЖИДИЛГЕНИҢ БИР ЭҢ ЧУГУЛА ЧЕПСЭЭ

„Бүгү-ле урам-чүүлдерден биске эң-не чуулазы кино болур“

Бино урам-чүүлүн уагу Ленин шаа мчаар бедик үнөсөт. Ол болза, амылчы чоннарым коммунисттик ёзуга кижизиринге эң чугула чепсестерини бирөөн болуп келген болгаш болуп арттар-даа ужураг. Бултуурамын, илаалты урам-чүтүлдү эсе бүтү амырлары илааш кино урам-чүүлү амылчы чоннарым амырларынча улам-ча хамылап кирген болгаш бедик идеялыг урам-чечен болгаш документалдыг киноларга оларын согуурамын дыса угаткан.

РСФСР-ин културга албан черлеринин хөй-ниити өрүздөөниң үешине областа чамдык кино театрлар, турум кинолар боттарынын амылчыга элден эки түнөөлөрдүн чедип алганар. Областа бүгү-ле турум кинолар он бир айларын плашын севааннар таламы-биле 128 хуу, көрүктүгөр салымнын таламы-биле 102 хуу күтүстөөнөр. Кызыл хоорайның «Восток» кино театры, Биш-Хеминин Хадмыда, Барынын Хемчинтин Асым-Бардыкта турум кинолар өрткөн өрүлдөгө эң эки түнөөлөрдүн черин ап, шаанааларга киргенер.

Көрүктүгөрүнн негедерин дымнаптыр хандырым, оларын күндүткелди чаалап ап, кино үндүрер таламы-биле боттарынын көрөөни мастери аларган он-он эң эки киномеханактери бар. Анаа хамыктын мурунуга кино механактери: Биш-Хеминин Хадмыда эш Ю. Павлов, Барынын-Хемчинтин Асым-Бардыкта эш С. Шувалов, Тес-Хеминин Левин аггыг болгаш эш Д. Чамаргай болгаш оон-даа өскелер чамаргай. Илаалты эш Иванов кино көрүктүгөрүнн шышарын доктээл бедитишпаан, көрүктүгөрүнн чагылары-биле чаа-чаа урам-чечен болгаш документалдыг киноларын көрүктүгүр турар. Чамдык кино үнер мурунуга өнүгү алаат-солунарын үндүрүп, түс черин амылчы-рамынга холбаштыр мурыкчыларын дуржулгаларын негедерин, чепсестерин чиди-биле илередиң, шүгүмчүлүгү турар. Илдың эки чепсестерин хөйү көрүктүгүр болур.

Оон-биле чергелештир амылчы чоннарым коммунисттик кижизидегинге эң чугула чепсестерин бирөөн—кинону чоңа көрүктүгөр таламы-биле амылчы чөпчестер бар. Чамдык черлерде кино севаанларын организастан турарынн амылары дендиң багай болгаш оларын көрүктүгө көрүктүгөргө таарымчыл байлалды тургусаан, оларын негедерин барымдаалык. Чамдык, Чөп-Хеминин районун «Кызыл таракчы», «Большевик» колхозтарынын клубтарында киноларын багай үндүрүп, көрүктүгөрүнн негедерин хандырбайн турар дугайында пүтүмчүлөрдөр хуралдарга болгаш, солуга бикитингилөө. Илаалты оң районда эш Селип өргөлөөчөөн културга килдиш оң амылчы-даа түнөөлдү кылбаан-биле мын багдал биегиз көвөр үргүтүлөөшпаан. Чуртталчылыг илаалты черлерде, илаалты формаларда калчышпага кино ай-айы-биле көрүктүгөрү бар таварыгалар чөк эвес. Шаа илдың чепсестер Стү-Хад, Бай-Тайга, Казар Хем болгаш өскө-даа райондарга бар.

Көрүктүгөрү турар киноларын дугайында көрүктүгөр конференциялары, тайлабыр амылчы чорутуу-майн турар. Бо таламы-биле амылчыларын областтын кино театрларынын, кино үндүрер черлеринин

СССРЭ-нин Дээди Совединин ийиги сессиясы

Бремьян Уагу Ордузуга Эвилелиң Совединин болгаш Нацоналар Совединин каттыжына тунел хурала декабрь 25-тиң көжөкөрдөгө болган. Эвилелиң Совединин даргазы депутат П. П. Лобанов даргадан.

Залда хөй аалчылар, дипломаттыг корпустун кешитнери, совет болгаш даштын журналистер олуруштун турган. Чааа дошарында эштер А. Б. Аристов, Л. И. Брежнев, К. Е. Ворошилов, Н. Г. Игнатев, А. И. Кириченко, Ф. Р. Козлов, О. В. Куусинен, А. И. Микоян, Н. А. Мухитанов, М. А. Сулов, Е. А. Фурцева, Н. С. Хрущев, Н. М. Шверник, П. Н. Поспелов, Д. С. Коротченко, Я. З. Каленберин, А. П. Кириченко, А. Н. Косыгин, В. П. Мишанов, М. Г. Первухин, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский кестүн көргө оларын илг алыш чаксааныны-биле утпаан.

СССРЭ-нин Конституциянын чүддеринге чамдык аспертилер чүдө негедерин килер дугайында айтырым чуугаажымынча болгаш бирги сессиянын сонун үде СССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумун үндүргөн чарыктарын бадылаарынча сессия кирген. СССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумун секретари депутат М. П. Георгадзе илтеке кылган.

Депутаттар СССРЭ-нин Конституциянын чүддеринге аспертилер чүдө кирер дугайында хөйлүнү болгаш СССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумун Чарыктарын чакгыс үн-биле кылган.

Атомгүт болгаш водородгүт чепсестик шенеделерин ооксадыр дугайында айтырым таламы-биле болгаш берлин айтырымнын таламы-биле СССРЭ-нин Дээди Совединин депутаттарынын тургусаан айтырым-лары-биле холбаштыр Совет чакыттын өмүндөөниң медгелге кылдырылган СССРЭ-нин Даптын Херектер Министри депутат А. А. Громыко хуралдын даргазы сөс берген.

Даштын Херектер Министри А. А. Громыконун меделгели Берги айтырыпта А. А. Громыко харылашпаан, адролут шенеделерин ооксадыр дугайында айтырым таламы-биле берлин айтырымнын таламы-биле СССРЭ-нин Дээди Совединин депутаттарынын тургусаан айтырым-лары-биле холбаштыр Совет чакыттын өмүндөөниң медгелге кылдырылган СССРЭ-нин Даптын Херектер Министри депутат А. А. Громыко хуралдын даргазы сөс берген.

Берлин айтырымнын таламы-биле болгаш берлин айтырымнын таламы-биле СССРЭ-нин Дээди Совединин депутаттарынын тургусаан айтырым-лары-биле холбаштыр Совет чакыттын өмүндөөниң медгелге кылдырылган СССРЭ-нин Даптын Херектер Министри депутат А. А. Громыко хуралдын даргазы сөс берген.

Атомгүт болгаш водородгүт чепсестик шенеделерин ооксадыр дугайында айтырым таламы-биле берлин айтырымнын таламы-биле СССРЭ-нин Дээди Совединин депутаттарынын тургусаан айтырым-лары-биле холбаштыр Совет чакыттын өмүндөөниң медгелге кылдырылган СССРЭ-нин Даптын Херектер Министри депутат А. А. Громыко хуралдын даргазы сөс берген.

Атомгүт болгаш водородгүт чепсестик шенеделерин ооксадыр дугайында айтырым таламы-биле берлин айтырымнын таламы-биле СССРЭ-нин Дээди Совединин депутаттарынын тургусаан айтырым-лары-биле холбаштыр Совет чакыттын өмүндөөниң медгелге кылдырылган СССРЭ-нин Даптын Херектер Министри депутат А. А. Громыко хуралдын даргазы сөс берген.

Берлин айтырымнын таламы-биле болгаш берлин айтырымнын таламы-биле СССРЭ-нин Дээди Совединин депутаттарынын тургусаан айтырым-лары-биле холбаштыр Совет чакыттын өмүндөөниң медгелге кылдырылган СССРЭ-нин Даптын Херектер Министри депутат А. А. Громыко хуралдын даргазы сөс берген.

Атомгүт болгаш водородгүт чепсестик шенеделерин ооксадыр дугайында айтырым таламы-биле берлин айтырымнын таламы-биле СССРЭ-нин Дээди Совединин депутаттарынын тургусаан айтырым-лары-биле холбаштыр Совет чакыттын өмүндөөниң медгелге кылдырылган СССРЭ-нин Даптын Херектер Министри депутат А. А. Громыко хуралдын даргазы сөс берген.

Атомгүт болгаш водородгүт чепсестик шенеделерин ооксадыр дугайында айтырым таламы-биле берлин айтырымнын таламы-биле СССРЭ-нин Дээди Совединин депутаттарынын тургусаан айтырым-лары-биле холбаштыр Совет чакыттын өмүндөөниң медгелге кылдырылган СССРЭ-нин Даптын Херектер Министри депутат А. А. Громыко хуралдын даргазы сөс берген.

Атомгүт болгаш водородгүт чепсестик шенеделерин ооксадыр дугайында айтырым таламы-биле берлин айтырымнын таламы-биле СССРЭ-нин Дээди Совединин депутаттарынын тургусаан айтырым-лары-биле холбаштыр Совет чакыттын өмүндөөниң медгелге кылдырылган СССРЭ-нин Даптын Херектер Министри депутат А. А. Громыко хуралдын даргазы сөс берген.

Атомгүт болгаш водородгүт чепсестик шенеделерин ооксадыр дугайында айтырым таламы-биле берлин айтырымнын таламы-биле СССРЭ-нин Дээди Совединин депутаттарынын тургусаан айтырым-лары-биле холбаштыр Совет чакыттын өмүндөөниң медгелге кылдырылган СССРЭ-нин Даптын Херектер Министри депутат А. А. Громыко хуралдын даргазы сөс берген.

Атомгүт болгаш водородгүт чепсестик шенеделерин ооксадыр дугайында айтырым таламы-биле берлин айтырымнын таламы-биле СССРЭ-нин Дээди Совединин депутаттарынын тургусаан айтырым-лары-биле холбаштыр Совет чакыттын өмүндөөниң медгелге кылдырылган СССРЭ-нин Даптын Херектер Министри депутат А. А. Громыко хуралдын даргазы сөс берген.

Атомгүт болгаш водородгүт чепсестик шенеделерин ооксадыр дугайында айтырым таламы-биле берлин айтырымнын таламы-биле СССРЭ-нин Дээди Совединин депутаттарынын тургусаан айтырым-лары-биле холбаштыр Совет чакыттын өмүндөөниң медгелге кылдырылган СССРЭ-нин Даптын Херектер Министри депутат А. А. Громыко хуралдын даргазы сөс берген.

Атомгүт болгаш водородгүт чепсестик шенеделерин ооксадыр дугайында айтырым таламы-биле берлин айтырымнын таламы-биле СССРЭ-нин Дээди Совединин депутаттарынын тургусаан айтырым-лары-биле холбаштыр Совет чакыттын өмүндөөниң медгелге кылдырылган СССРЭ-нин Даптын Херектер Министри депутат А. А. Громыко хуралдын даргазы сөс берген.

РСФСР-нин Дээди Совединин алдыгы сессиясы

РСФСР-нин Дээди Совединин дүртүн чымжынын алдыгы сессиянын Кремльде Уагу Ордузуга декабрь 27-де болган хуралына 1959 чылда РСФСР-ин улус амылчы-агымнын хөгжүдеринин Күрүне планынын дугайында, чаа чыл республиканын бөдөөлинин, 1957 чылда оң күтүздөөниң дугайында илтекедери таламы-биле санал берилишпектери үрүлчүлөөн.

РСФСР-нин Көдө амылчы-агымнын оргалктын ораакчымы А. А. Фелин бир-де дугаарында санал берген, көдө амылчы-агымнын хөгжүдерин республиканын амылчы чоннарынн чедип алган челишкениринин дугайында төдөгөй чуугаалан. Көдө амылчы-агымнын продукциянын бүдүрени улам илааш өвүлдеринин орутарын дугайы чуугаажышпаан, амылчыларын турар курдагыларга ол доктааган.

Депутат А. В. Рудченко (Курск область) Курск область чөкөт чаа тургустунган көдө амылчы-агым институтун чамдык дуржула стандарттарын организастан деп саналды үндүргөн. Илдың стацциялар.

Декабрь 27 Кремльде байдыраалды хүн болган. РСФСР-ин Дээди Совединин VI сессиянын Бремьян Уагу Ордузуга болган түнел хуралына Ленин орденин республикага байырлагың байдалды тыыскан. Көдө амылчы-агымнын хөгжүдеринге чедип алган улус челишкенирин дөш РСФСР-ге Совет Эвилелинин дээди шааналын тыыскан билдингир болгаш. Чааа дошарында эштер А. Б.

Киров областтын улус амылчы-агымнын хөгжүдеринге 1959 чылда Россия Федерациянын бөдөөлине көрдүгөн дөвөлөөдөр үлөтүр бүдүрүлгелерин турарынан болгаш калбарынан алгаш амылчы чоннарга чөк-чөк муң дөрбөлчү метр чуртталга мелүүн, 12 школарын болгаш школа интернаттары, элөөн калт кино театрларын, эвилегелерин болгаш эвилегелер өскө-даа чамдык албан черлерин турдар арганы бистеге берип турар деп депутат В. И. Краев (Киров область) чуугаалан.

Сессияга санал берген депутаттар В. П. Максина (Балкар АССР), Чуваш АССР-нин Министрилер Февделинин даргазы А. С. Ермаков 1959 чылда республиканын улус амылчы-агымнын хөгжүдеринин планын федерациянын бүтү улустарынн арге-ажыктарына тааржип турар деп чуугаалан. Олар дөш республиканын планын бичиң болгаш негедерин бадылар дугайында илтеке РСФСР-ин Министрилер Чөдө-Дээди Совединин хоойлулар саналды.

РСФСР-нин Дээди Совединин Президиумун Секретари И. Н. Зиминин илтекелини сонда сессия РСФСР-нин Конституцияныга өскөрдөлдөр дугайында хоойлуларын дүлөөн алган болгаш сессиялар аргамдык үде РСФСР-ин Дээди Совединин Президиумун хулап алгашаан чарыктарын бадылаан.

РСФСР-нин Дээди Совединин Президиумун Секретари И. Н. Зиминин илтекелини сонда сессия РСФСР-нин Конституцияныга өскөрдөлдөр дугайында хоойлуларын дүлөөн алган болгаш сессиялар аргамдык үде РСФСР-ин Дээди Совединин Президиумун хулап алгашаан чарыктарын бадылаан.

СССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүнениң айыл чөк чорук Комитетинин даргазынча эш А. Н. Шелепиниң томуйлаар дугайында СССРЭ-ниң Дээди Совединин доктаалы

Совет Социалисттик Республикаларын Эвилелиниң Дээди Совединин доктаалы болза: СССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүнениң айыл чөк чорук Комитетинин даргазынча эш Александр Никольевич Шелепиниң томуйлаар. СССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы Н. ВОРОШИЛОВ СССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунун Секретари М. ГЕОРГАДЗЕ. Москва, Бремья. 1958 чылдын декабрь 25.

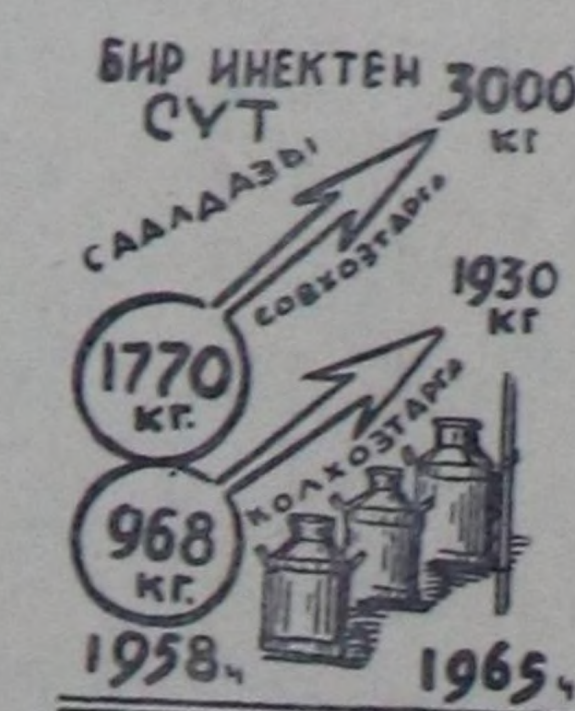

СЭКП-НИН XXI СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР

СОВЕТ ТЫВА — КЕЛИР ЧЕДИ ЧЫЛДАРДА

«Бодуну Коммунисттик партиясы догандыр сарый каттыккан совет улус бодуну хөгжүдүзүнүн...

турар материалды болгаш угаан бодол кергелдерин улам-на доллур хандырары болур. Ол дөргө капитал...

Эрткен беш чылдарда

Восток областын ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир дөмөй Совет Эвелединни Коммунисттик партиясынын XX съездинин тегүтүрү...

чугай 2,1 катап, дилген ыяш материалдары 2,9 катап, илие аймак 2,1 катап, өт 2 катап көвүдөн. Бо чылын хлеб заводу, Кызылдын бүс...

Областын ажылчы чоннарынын культуразы болгаш чагай байдалы чаа чадже көдүргөн. Нийти ортук эртеминн школарында өөреникчилерини саны 1953 чылдан турганыннан 3 муң кижи чедир көвүдөн, а дөди өөреникче черлеринде өөреникчилерини саны 800 кижи болуп турар, уруглар садтарында болгаш уруглар яселдеринде оруннарнын саны 2,2 катап көвүдөн, эмнеге черлеринде оруннарнын саны 2,1 катап, экичерини саны 2 катап көвүдөн. Кино көргүзүр черлер 4,8 катап, клуб албан черлери болгаш массалык библиотекарлар 4,5 катап көвүдөн. Баран сарыгазы 1,6 катап өскөн, ажылчынарын болгаш албан хаагыларнын база колхозчуларнын боттуг орулгазы 40—50 хуу кире өскөн.

Улус ажил-агыйнын хөгжүдүзүнүн эки түндүгүндө-биле чергелештир улуг четтестер болгаш частырылгар бар болуп турар деп чыны айтыр керек. Көдө ажыл-агый таласы-биле тарып ажылга болур черлерин, оларнын болгаш өске-да черлерин ам-даа ыракта четче ажылгайлар турар, мындагы черин система чоң ажылгаарын үргүндүлөшкөн турар болгаш тарылга элчештирилген ам-даа чорутулар турар, бо чылын колхозтарга сортулуг үргезин-биле тарылга культураарнын 52,5 хуузу, совхозтарга чүгө 20,5 хуузу, мычаарга Бай-Тайга районунда колхозтарына сортулуг үргезин-биле тарылганын чүгө 20,6 хуузу, Чаа-Хал районуна 27,8 хуузу, «Элегес» совхоза 13,8 хуузу, «Өвө» совхоза 14,9 хуузу болгаш «Межегей» совхоза чүгө 4,8 хуузу сортулуг үргезин-биле тарган. Кукуруза ышкыш белги үнелиг культураны ам-даа чедир үндөлейн турар, моон каразы-биле кукурузанын ногаан массанын бир гектардан дүжүдү чүгө 40 центнер болуп турар, мычаарга картофельдин болгаш ногааларнын дүжүдү база-ла күдү болуп турар. Малдын уксааны сайырдыр ажил дык кошкак чоруттуну турар. Колхозтарга ине малдын уксаанын өкжиктенин чүгө 17 хуу, кой малдын 15,7 хуу болуп турар, терүүр малдарынн ызыраар чөүдү дык улуг, малдын өлүп жорар чөүрү ам-даа көй.

Улетпүр таласы-биле баз-ла улуг четтестер бар ыяш, руда чоң казып алыр байлактар дөн чижидир кураалыларын дык четтеш ажилга турар биле, улетпүр продукциянын ассортиментиз кызымы, кылыларнын шынары ам-даа күдү, бажын керекселерин,

ылангыя столдар, сандыларын дыла эвөш бүдүртүр турар. Илик-леп септөөр, буууру, арылгап чуур, бажым өт-херекселерин септөөр черлер организааттынган.

Калык камгалаанын таласы-биле профилактиктинг ажилын четтеш тургускан, школарыда өөреникчилерини өөреникче шагы үзөр; өөренин шууг ылапкан баз чоруктары бар, өөренилгени шынары күдү болгаш оон түнелинде бир класска ийн чыл олурааларнын саны ам-даа көй болуп турар. Сөөлүгү чылдарын дүргүзүндө бир

1959—1965 чылдарын чеди чыл планында бистин чуртувустун канчаар-да ажак улуг хөгжүдүрүл-биле чергелештир бистин обла-зымыстын улус ажил-агыйнын бүгү таласын хөгжүдүзүн планда база баш удур көрүр турар.

Областын колхозтарынын болгаш совхозтарынын тарылга шөлүн чеди чылдын дүргүзүндө 418 муң гектар чедир ийке азы 1958 чыл-биле денээрге 2,4 катап көвүдүр болгаш таранын нийти чылдарын 21,4 миллион пудтан эвөш өвөс база картофельдин болгаш ногаа бүдүргүзүн 1958 чыл-биле денээрге бары 7 катап көвүдүрүн хандырарын планда төлөвилеп турар. Малдын уксаа шынарын үндөшүн-биле экичерини база колхозтарга болгаш совхозтарга мыймыты бо малдын баш саны 1,6 катап, койнуун 2,1 катап, эшкүдери 1,6 катап, чыгыр малды 1,6 катап, икчилерин 2 катап, куштарын 4—9 катап өстүрүрүн төлөвилеп турар. 1965 чылда эйткир-сүтүр инектерин бүгү баш санын бедие шынарыг кылдыр өкжиктен турарын база бүдүр хой малдын баш санын колхозтарга 80 хуу, совхозтарга 100 хуу

класска ийн чыл олурааларнын саны өөреникчилерини нийти санынын 10,4—13,6 хуузу болуп калган. Мычаарга өөреникчилерини өөренин каапкан баз чоруку база-ла ол кире чедип турар. 1957—1958 өөреникче чылында өөренилгенин шынары 86,0 хуу турган болза, 1958—59 өөреникче чылынын бирги улдуунда 78,7 хуу болган.

Чамдык барааннарын ажылчы чоңга салдылар чорук үстүшкүчүгү болуп турар, нийти чекенил-

те болгаш коммунал албан черлерини ажилы четтеш тургустунган. Чуртталга тулуу дык четтеш чоруттуну турар—1958 чылда 13,8 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажылгага кирер тургаш чүгө 10,2 муң дөрбелчин метр шөлүгү ажылгага кирер. «Тыва туду» трези, облпотребсоюзун тудуг конторазы, чурт улетпүрүн өргөлел, даг экспедицияны болгаш өске-даа чамдык организациялар чуртталга тудуунун планын шууг үскөшөр.

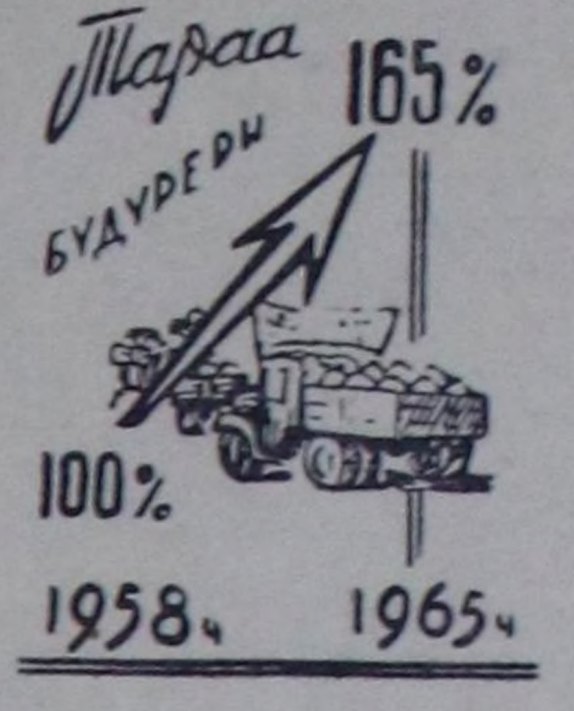
Тараа культурааларнын, кукурузанын, хой болгаш чадгыс чылдыг сигенерини, дазылдын чешитигилерин тарылгазын калбартыр болгаш оларнын дүжүдү бедир чорук мал ажылгага быжыг азырал суурну тургузар арганы бээр. Мычанган 1957 чыл-биле денээрге шыктыг болгаш сикос чемнери 400 муң тонна кирин, сигенни 300 муң тонна ажыгы, азы 3,5 катап хойну бүүдөр деп турар, мал азыраары-биле 100 муң тонна таранын тускайлап үндүртүр бээр.

Сиген кезер болгаш мал одаралдыр 100 муң гектар черик өкжиктир, аштан арылгаар база 600 муң гектар олар черлерин сугландырар деп пландап турар. Ол болгаш өске-даа кемчелерин боттандырып чорутуунын түнелинде областын колхозтарынын болгаш совхозтарына мал ажылгазын продуктулуг чорун оларнын доктадым алган планында чедир көдүрөр, өйкүр-сүтүр бир инектен саап алыр сүт колхозтарга ортума-биле 1930 кг, совхозтарга 3 муң кг, дук кыр-гыдамы колхозтарга бир хойдан ор-

тума-биле 2,5 кг болгаш совхозтарга 4,17 кг чедер. Көдө ажыл-агый продукциянын бараанын чөруу дык өзөр, областын колхозтары болгаш совхозтары күрүгө 100 муң тонна ажыг таранын, чөм продукт культу раларын 1957 чыл-биле денээрге 3—3,5 катап хойну, ээти 2—2,5 катап, дүгүтү 30 муң центнер кирини азы 1958 чыл-биле денээрге 2,5—3 катап хойну, сүтү 2,5 катап хойну күрүгө салып болурлар.

Көдө ажыл-агыйны улам ынай көргүдөр дугайында партиянын болгаш чалаттын бүгү сагыш салышынын, МТС-терин өдө организаацияны, көдө ажыл-агый техникаын колхозтарга сатыны, белеткелдерин системаны өскөртпөлүн болгаш көдө ажыл-агый продукцияны өскөртпөлүн, чоңун кижи сагынга онаштыр мал ажылгазын продукциянын бүдүр таласы-биле АКШ-тын өң кылы хуусаада четтеш өртөр таласы-биле бистин бүгү үзүрүстүд кызыраар чөк күзөл сорулгазы болгаш эрес-маалдарыг күш-ажылы болза, бо чүгүзү сорулганы шийтирээриниң чүгүзү чүгү болур.

Көдө ажыл-агыйны улам ынай көргүдөр дугайында партиянын болгаш чалаттын бүгү сагыш салышынын, МТС-терин өдө организаацияны, көдө ажыл-агый техникаын колхозтарга сатыны, белеткелдерин системаны өскөртпөлүн болгаш көдө ажыл-агый продукцияны өскөртпөлүн, чоңун кижи сагынга онаштыр мал ажылгазын продукциянын бүдүр таласы-биле АКШ-тын өң кылы хуусаада четтеш өртөр таласы-биле бистин бүгү үзүрүстүд кызыраар чөк күзөл сорулгазы болгаш эрес-маалдарыг күш-ажылы болза, бо чүгүзү сорулганы шийтирээриниң чүгүзү чүгү болур.

Обласка үлетпүр болгаш тудуг

Областын үлетпүрүнө улуг өскөргөшкөн болур, үлетпүрүнүн нийти продукцияны (улус ажил-агый Чувелдериниң бүдүргүдери (санаваска) 216 миллион рубль чедир ийке азы 1958 чылдын планда 1,9 катап көвүдөр, мычаарга улус ажил-агыйнын Чувелдериниң үлетпүрүн санаарга чорукта 3 ажыг калык көвүдөр. Чеди чылдын дүргүзүндө ам түрүп турар бүдүргүдери күчүзү дык улуг гадар, чажээлөөрө, Кызылдын ыяш заводунун, Элегестин көмүр даш шахтазынын күчүзү 2 ажыг катап улгадыр, Чөөн-Хемчик районуна хөмүр даш тывыжы эвөш каш катлап көвүдөр, туубу заводунун күчүзү чыл 16,5 миллион кезек туубу-ну өр алар, чугай-алезинден башы бүдүрүр заводтун күчүзү үш йап улгадыр, чугай бүдүрүр талаабылде бүдүргүдери күчүзү чүгө «катап өзөр, Туранга, Чааанга Барын-Хемчикке туубу заводга, гуттунар, завод бүрүзү-ле чыл 16 миллион кезек туубуну бүдүрүр. «Сем районуна чылда 2 миллион кезек туубу бүдүрүр завод. Кыз хоорайга демір-бетон конструкторыг завод кылдынар.

Эт коннады, пиво заводу, макарон фабказы, парын далган дөрбөз, сүт заводу, техника сеп-тегге заводу ажылгага кирер. Бичүр металлургиянын бирги улуг комбинаты «Тываобальт» 1962 чылда ажылгага кирер, «Тыва даг дүгүнү» комбинатынын күчүзү 1965 чылда 140 муң тонна даг дүгүн чыл бүрү-ле бүдүртүр турар күчүзүгү кылдыр төлөвилеп турар. Ам түрүп турар болгаш кылдымып турар бүдүргүдери хандырары-биле энергия базанын ажылгага кирер чүгүзү, Кызылдын бус-биле ажылдар төп электростанциянын күчүзү 11 муң кат болур, «Тываобальт» комбинатында 3 муң кат күчүзүгү, Чааанга 6 муң кат күчүзүгү электростанциялар ажылгага кирер. «Тыва даг дүгүнү» комбинатынын бүдүргүдери электрия энергиязы-биле хандырар таласы-биле улуг күчүзүгү электростанция тулар дугайында айтыргыны шийтирлеп көөр деп турар.

Электрия дамчылыгынын бедие вольтымыг шугууларын 350 ки герге чеди чылдын дүргүзүндө турарын моон алаанда участоктарга төлөвилеп турар: Кызыл—Элегес 1959 чылда, Чааанга—Тыва даг дүгүнү черин 1960 чылда тулар, Элегес—Тываобальт, Туран—

Бызыл болгаш өске-даа черлерге тудар. Бызыл чөк, чижек-биле 25 километр черле туруп турар колхозтарын болгаш өске-даа ажил-агыйларын электрия дамчылыгынын шугууларына каттыштырган турар.

Чеди чылдын дүргүзүндө үлетпүрүн коа продукцияны 1958 чыл-биле денээрге алаанда кемчөөдөргө өскөн турар: Көмүр даш тывыжы 2 катап электрия энергиязын ажилда үдүрери (коммунал электростанцияларына) 2,3 катап, туубу бүдүргүзүн 32 миллион кезек ийке азы 3,3 катап, чугай 15,8 муң тонна азы 4,4 катап, дилген ыяш материалдары—122 муң кубометр азы 2,1 катап; мебельдер 5 миллион рубль түнгө азы 2,5 катап, икитер 105 муң эш азы 1,6 катап, болаазырадын кылган өт 2,7 муң тонна азы 3 катап, чалаң сүт продукция—8 муң тонна азы 3 катап көвүдөр.

Продукциянын ассортименти эвөш калбарар, шынары өкжик болгаш бот-үзөш чигээр, улетпүрө күш-ажылы бүдүрүчүзү чеди чылдын дүргүзүндө 69 хуу бедир.

Бо чеди чылда геология шийчиле ажилдары улуг калбарышынын азыр, руда болгаш руда чөк казып алыр байлактарын өөренир ажил дык калбарар. 1959 чылда геологтар руда чөк байлактарын—глин, цемент болгаш өске-даа чүдүдери саяктыгыг туубу бүдүргүзүндө чиг-өт чүдүдери дилеп тывары-биле улуг ажилларын чорутар. Руда болгаш руда чөк казып тывар кураалыларын дилеп, тыч алганын кире-шаа-биле чүгө-ле келр үдө эвөс, харын бо чеди чылда ажилгаар сорулганы салып турар.

Улетпүрүн сорулгазы болза тус черини кураалыларын дау ажилгаар, техникаын ажилгаарына, бүдүргүдери ажилчынарынн техникаын денелин бедиринге үндөшкөн күш-ажылын бүдүрүчүлүгү бедирин хандырары, бүдүртүп, үндүртүп турар продукциянын бот-үзөшүн үргүчү чигелери болгаш шынарын өкжиктери болур.

Чаа чеди чыл планынын өрткөн чеди чылдын планында онза ылыгыг чүгү болза чурттын бүтү районнарына тулууну көстүр көрбөш калбарышынын болур. Чеди чылдын дүргүзүндө бистин областын улус ажил-агыйныг күрүгүнүн капитал салышынын (улус ажил-агыйнын Чувелдериниң бүдүргүдери чөк) 440,6 миллион рубль ийке азы өрткөн чеди чыл-биле денээрге 2,7 катап хой болур, бир өвөс «Тыва даг дүгүнү» болгаш «Тываобальттын» тудуун калы санаар болза 5—6 катап хой болур. 1958 чылда чурт

үлетпүрүн бүдүргө тулуунга 23 миллион рубль чарыгал чургангыга-болза келр чеди чылда 70 миллион ажил рубльди чарыгаарын көрүп турар. Эрткен чеди чылдын дүргүзүндө коммунал тулуунга 28,5 миллион рубльди чарыгал турганыга болза келр чеди чылда 80 миллион рубльди чарыгаар, мычаарга чырыдышынын, калык камгалаанга болгаш культура-чырыдышынын албан черлеринге 90 миллион рубльди чарыгаар ийке азы өр чарыгал 3,4 катап көвүдөр болгаш чуртталга тулуунга 130,5 миллион рубльди чарыгаар ийке азы өрткөн чеди чылдын план бары-ла 6 катап хой болур. Келр чеди чылда коммунал болгаш культура-амырал тулууларынн кол черлери болза Бызыл болгаш Бай-Хаакка сүт дамчылар хооаларын (волопроводтарын), Кызылга каналдаанын, областын районнарыг гостиницаларын, кел чуур комбинаттарын, чуар бажынарын болгаш электростанцияларын тулар болур. 9,3 муң кижи өөренир чаа школарынын, 2 муң орунуг уруглар яселерин болгаш садтарын, 580 орунуг өкжикелерин, 1500 орунуг кино театрын болгаш вузура бажынарын, 4,7 муң орунуг чаа интернаттарын болгаш өске-даа тулууларын ажилгаарга кирерин төлөвилеп турар, оон тулуунга болгаш автомобиль транспортуга 80 миллион ажил рубль капитал чарыгалдарын көргөн, хей-ниити чекенилгениң болгаш салыг бүдүргүзүн тулуунга 70 миллион кире рубльди үндүрөр.

Чоннуң материал-культурулуг денелин бедидеринге

Чоннуң материал-культурулуг денелин бедидеринге

Контроль чургайлар дугайында эш Н. С. Хрущевтин илетвезиниң теистеринде совет улустун ажилыг денелин улам ынай бедириниң калбак программаны чогаалттыган улустун кергелериниң бараннарын бүдүргүзү дика улгадыры, хоорайларга, ажилчыга студияга 15 миллион квартираларын болгаш көдө черлерге 7 миллион кире чуртталга бажынарынн тулууларын, чурттуң национал оргазмаанын 62—65 хуу ээри, ажилчынарын болгаш албан хаагыларын боттуг орулгазынын база колхозчуларын боттуг орулгазынын 40 хуу ээри, ажилчынарын болгаш албан-хаагыларын эвөш ажил телелеринг бөлүктөрүн ажил телелерин бедире, пенсия хандырары улам ынай өкжиктери, хей-ниити чекенилгениң продукциянда болгаш чамдык барааннарга өрткөткөн чигелери, уруглар яселериниң болгаш садтарынн, школа интернаттарынн, кырганнарга бажынар тулуунун калбарышынын чеди чыл планында көрдүгүчү турар.

Орук ажил-агыйына дау корум чүрүмү доктадыларын, автобустарын, киллер аргыштырар чик машиналарын, хамааты агаар флотунун сакын көвүдөр, чаа аэропорттарын, улуг күчүзүгү автоматтыг телефон станциянын, радио станциянын, область библиотеказынын тулуун планда көрүп турар. Ажилчынарын болгаш албан-хаагыларын, колхозчуларын боттуг орулгазын чеди чылдын дүргүзүндө 40 хуу эээр.

1959—1965 чылдары ССРЭ-нин улус ажил-агыйын хөгжүдериин контроль чургайларын дугайында эш Н. С. Хрущевтин илетвезиниң теистеринде салдыган улуг сорулгаларын амыралга боттандырар таласы-биле областын ажилчы чоннары бүгү совет улус-биле болгаш күш-ажылын харам чөккө бүгү-ле кемчелерин алырлар.

Чеди чылдарда туттунары: 42 школа бажынары, 21 уруглар садтары, 580 орунуг эмнелгелер, 110 садыг черлери, 16 столоваялар.

